

Hasan Hükmi, XVII. yüzyılın ilk yarısının meşhur Osmanlı münşilerinden biri sayılır. 1601'de divan kâtipliğini sürdürürken aynı zamanda bir önceki şehnâmecî olan Lokman'ın ricasıyla Tâlikzâde Mehmed Subhî'nin yerine şehnâmecî tayin edildi. Bu göreve tayiniyle ilgili Cemâziyelâhir 1010 (Aralık 1601) tarihli hükümün sûreti *Âyine-i Zurefâ*'da verilmiştir (s. 41-43). Hükmi, Cigalazâde Sinan Paşa'nın 1604-1605 İran seferine şehnâmecî olarak katılmışsa da gerek bu olaylar gerekse başka konular hakkında herhangi bir şehnâme veya inşâ eseri meydana getirmemiştir. İnşâsına dair birkaç örneğe münşeat mecmualarında rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, KK, nr. 7530; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 739; Sarı Abdullah, *Düstürü'l-inşâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 3110, vr. 280^b-282^a; Resmî Ahmed Efendi, *Sefinetü'r-rüesâ*, İstanbul 1269, s. 28-30; Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri: Âyine-i Zurefâ*, İstanbul 1314, s. 40-43; Babinger (Üçök), s. 185-186; Necib Âsım, "Osmanlı Tarih-nüvisleri ve Müverrihleri: Şehnâmeciler", *TOEM*, I (1911), s. 434-435; Christine Woodhead, "An Experiment in Official Historiography: the Post of Şehnâmecî in the Ottoman Empire, c. 1555-1605", *WZKM*, LXXV (1983), s. 176-178; Feridun M. Emecen, "Ali'nin 'Ayn'ı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Kâtib Rumuzları", *TD*, XXXV (1994), s. 140.

CHRISTINE WOODHEAD

HASAN HÜSÂMEDDİN UŞŞÂKÎ

(bk. HÜSÂMEDDİN UŞŞÂKÎ).

HASAN HÜSNİ ABDÜLVEHHÂB

(bk. ABDÜLVEHHÂB, Hasan Hüsnî).

HASAN HÜSNÜ PAŞA

(bk. TOYRÂNÎ).

HASAN el-İDRÎSÎ

(حسن الإدرسي)

Hasen b. Kâsım Kennûn (Cennûn)
b. Muhammed b. Kâsım b. İdrîs el-Hasenî
(ö. 375/985)

İdrîsîler'in son hükümdarı
(954-974, 984-985).

Hayatının ilk dönemi hakkında bilgi yoktur. Kardeşi Ebû'l-Ayş Ahmed b. Kâsım'dan sonra tahta geçti (343/954). Endülüs Emevî halifesine tâbi olarak hüküm

süren Hasan, Fâtımîler'in meşhur kumandanı Cevher es-Sıkkî 347'de (958) Tanca ve Sebte (Ceuta) hariç bütün Mağrib'i hâkimiyeti altına alınca Fâtımîler'e bağlılık arz etmek zorunda kaldı (349/960). Sıkkî'nin 349 yılı sonunda (Şubat 961) İfrîkiye'den ayrılmasının ardından yine eskiden olduğu gibi Endülüs Emevîleri adına hutbe okutmaya başladıysa da Bulukkîn b. Zîrî'nin Mağrib'de gerçekleştirdiği başarılı seferden sonra tekrar Fâtımîler'e biat etti ve hatta onlarla iş birliği yaptı. Buna çok öfkelenen Endülüs Emevî Halifesi II. Hakem veziri Muhammed b. Kâsım'ı Afrika'ya gönderdi. Taraflar arasında Tanca'da Fahsumehrân denilen yerde meydana gelen savaş Muhammed b. Kâsım'ın mağlûbiyeti ve ölümlüyle sonuçlandı (21 Rebîülevvel 362/30 Aralık 972). Bunun üzerine halife meşhur kumandanı Gâlib b. Abdurrahman'ı büyük bir orduyla yola çıkardı (30 Şevval 362/3 Ağustos 973). Hasan korkup bulunduğu Basra şehrini terketti ve Hacerünnesr Kalesi'ne çekildi. Kasrıasmûde yakınlarında cereyan eden savaş sırasında Gâlib Berberî kumandanlarını çeşitli vadilerle kendi tarafına çekti. Yalnız kalan Hasan savaşı bırakıp Hacerünnesr Kalesi'ne sığındı ve kalenin kuşatılmasıyla da eman dileyerek teslim oldu; böylece bütün Mağrib yeniden Endülüs Emevî Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. II. Hakem, 1 Muharrem 364'te (21 Eylül 974) muhteşem bir törenle karşıladığı Gâlib'in Kurtuba'ya getirdiği Hasan'ı ve maiyeti erkânını affetti ve kendilerine hil'at giydirip maaş bağladı. Ancak ertesi yıl istediği değerli bir mücevheri vermeyince Hasan'ı adamlarıyla birlikte ülkesinden sürdü.

Meriye'den (Almeria) Tunus'a, oradan da Mısır'a giden Hasan, Fâtımî Halifesi Azîz-Billâh tarafından çok iyi karşılandı ve kendisine intikamının alınacağına dair söz verildi. Sekiz yıl kadar Mısır'da kalan Hasan, 373'te (983-84) Fâtımîler'e tâbi İfrîkiye Valisi Bulukkîn b. Zîrî'nin yardımıyla Mağrib'e geçti; Berberîler de kendisine katıldılar. Bunu haber alan Endülüs Emevî Halifesi II. Hişâm'ın hâcibi İbn Ebû Âmir el-Mansûr, amcazadesi Ebû'l-Hakem Amr b. Abdullah'ı büyük bir orduyla gönderip hükümdarlarını ortadan kaldırarak İdrîsîler meselesini kökünden çözmeyi istedi. Ebû'l-Hakem de donanma ile Sebte'ye geçti ve Hasan'ı muhasara etti. Ebû Âmir, daha sonra oğlu Abdülmelik'i de büyük bir ordu ile yardıma gönderdi. Zor durumda kalan Hasan eman diledi ve Endülüs'e geçmesine izin

verilmesini istedi. Ebû'l-Hakem ona eman verip durumu Mansûr'a bildirdi; ancak Mansûr bunu onaylamadı ve Hasan'ı yoladığı adamlarına öldürttü (Cemâziyellevvel 375/Eylül-Ekim 985). Böylece İdrîsîler hânedanı yıkılmış oldu. Kaynaklar Hasan'ı katı kalpli ve kaba bir insan olarak tanırlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâvî, *el-İstikşâ*, I, 201-205; İbn Ebû Zer, *el-Enisû'l-muğrib*, Rabat 1972, s. 89, 91-95; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris-Leiden 1950, II, 190-196, 263-264; Abdallah Laroui, *The History of the Maghrib* (trc. R. Manheim), Princeton-New Jersey 1977, s. 140; İsmâil el-Arabî, *Devletü'l-Edârîse: mü-lükü Tilemsân ve Fâs ve Kırçuba*, Beyrut 1403/1983, s. 181-183, 186-197, 204-210, 213-214, 225, 294, 309; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 227; M. Abdullâh İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1408/1988, II, 492, 494, 495-499, 544-545; R. Basset, "Hacerünnesr", *İA*, V/1, s. 25; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 78; D. Eustache, "İdrîsids", *EP* (İng.), III, 1036-1037.

ATILLA ÇETİN

HASAN İLMÎ BEY

(1846-1900'den sonra)

Giritli mülkiye memuru,
şair ve sözlük yazarı.

22 Ağustos 1846'da Kandıye'de doğdu. Kandıye âşâr ve ağnam mültezimi Ali Hilmi Efendi'nin oğludur. İlk öğrenimini burada Turşucu Yûsuf Efendi Medresesi'nde yaptı. Matematik, coğrafya, fizik, jeoloji dersleri aldı; ayrıca *Meşnevî*, *Dîvân-ı Hâfız* ve *Gülistân* okudu. Bir yıl kadar da Rum mektebine devam etti. 1863'te Menteşe Şer'î Mahkeme mukayyitliğiyle memuriyete başladı. 1866-1900 yılları arasında İstanköy, Aydın, Kastamonu, Lice, Yemen'de Tâiz, Ânis, Harâz, Lühayye, Basra'da Sükuşşüyûhi, Trablusgarp'ta Garyân, Misrâta, Zûviye vilâyet, sancak ve kazalarında rûsûmat memuriyeti kitâbeti, cinayet kitâbeti, Tahrirat Kalemî mukayyitliği, Meclis-i İdâre-i Vilâyet başkitâbeti, Tahrirat Kalemî müdürîyeti, Mektupçu Kalemî müsevvitliği ve kaymakamlık gibi görevlerde bulundu. Son memuriyeti Garyân kazası kaymakamlığıdır. Ölüm tarihi bilinmemekte, ancak sözlük çalışmasının mukavelesine ve şiir kitabının basım tarihine göre 1900 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Arapça, Farsça ve Rumca bilen, Kastamonu'daki memuriyeti sırasında bir süre vilâyet gazetesinin muharrirliğini de yapan Hasan İlmî'nin bilinen iki eseri vardır. Bunlardan *Osmanlı Dili* adlı eseri,